

KÜZDELMEK, EMLÉKEZÉSEK

TORMAY CECILE, A MAGYAR KÖZÉLET ÉPÍTŐJE.

Irta: *Hajnal István.*

AMŰVÉSZETNEK egyetlen pillanat a munkatársa — mondja Tormay Cecile s e könyvéből, összegyűjtött beszédeiből, cikkeiből kiérezhető az ő tragikumja: küzdenie kellett, hogy e boldog pillanatoknál megállhasson. Csodálatos mondatok, világot megvilágító képek, amelyeknél meg kellett volna állania, amelyekből nagyszerű alkotásoknak kellett volna megszületniök, olyanok s még tökéletesebbek, amilyenekkel életének boldogabb éveiben ajándékozott meg bennünket. De az ő hivatása a magyar asszony hivatása lett, szerencsétlen sorsban vergődő erőfeszítés a magyar jövőért. Művészet, amit az akarat vett uralma alá. Amikor, a kötet végefelé, Petőfiről, Aranyról ír s még Jókairól is, aki «nem találta meg a regényírás nagy magisztériumát, de alkotása álom volt, tavasz és délibáb», mintha kiéreznök fájdalmas vágyát azok sorsa iránt, kik elmélyülhettek abban, amit belsejük kínált művészi alkotóerejüknek. Talán még Beethoven tragikumából is ez szól hozzá; sőt mintha még Anatole France-nak számára oly idegen költészete, iránytű nélkül járó kétkedése is szerencsés sors lenne az övéhez képest, az emberi lét sivárságainak hatalmas intuíció megismerése.

Tormay Cecilének akarnia kellett. Úgy írnia, hogy a világ asszonyai megfordítsák a világháború győztes férfiainak szenvedélyét, önzését és megmentsek a magyar nemzetet a végső bukástól. Felújul bennünk szózatainak olvasásakor, most már mindent tudó bánattal a «béketárgyalások» hónapjainak iszonyú hangulata, amikor ráébredünk, mily semmik érveink, amelyek igazak. Tormay Cecilének, a magyar asszonnak akarnia kell a hatást, gondolatokat kell egymásra halmoznia, amelyek mindegyikéből, ha elmélyülhetett volna bennök, a művész áhítata egy nemzet s egész Európa hatalmas történelmi, szociális, emberi hősrégényét alkothatta volna meg. «Ez ország minden nyelvű fia magyar védők sírján arat». «Nem magunkért kérünk, hogy kérjete, a fiaitokért, unokáitokért emeljétek fel szavakat, mert a békében benne lesz a tieiteknek s a mieinknek is végzete». A legszörnyűbb irredentizmus dúlná majd fel az emberiség békéjét, «a letépett vérző tagok visszakúsznának a csonka törzshöz, a kiszakgatott kezek ökölbe szorulnának».

Igy történt. De e történet nagy regénye még nagy művészi várá, egy boldogabb korszakban. Tormay Cecilének nem adatott meg ez a megnyugvás, neki szolgálnia kellett. Csodálatos intuícióit, hogy

hassanak, remény és kétségbeesés között kiküldenie az életbe, mely ridegen s érzéketlenül haladt tovább. Mélyen meglátása az igazi nemzeti s keresztény gondolatnak! Valóban társadalmat megújító átértés, oly politikai és szociális fordulaté, amely nemcsak a magyar, de az emberi sors mélységeiben menne végbe. Milyen munka s erőfeszítés, hogy a magyar asszonyokat s az egész világot szervezetbe állítsa e nagy célra, nem rideg feminizmussal, hanem alázatos s mégis önérzetes nőiességgel! Igaza van, ez a gondolat az övé, ő az első hirdetője annak nemcsak nálunk, hanem minden más idegen nemzetet is megelőzve; s lehetetlen, hogy a világ idővel rá ne térjen majd egy új szociális rendre, a maival szemben egészen újra s idegenre, amely mégis a legtermészetesebb, az örök rend: a mechanikus erők érvényesülése helyett az irracionális, de egyedül éltető emberiség-gondolatok uralmára! Amikor a férjet-fiút sirató asszony erősebb lesz a határok kilométereire, a gyarmatok nyersanyagára törő mohó vágyódásnál! Egészen újfajta szociális rend és világrend az, ami Tormay Cecile nemzeti-keresztény koncepciójából kisugárzik s máris felőrli e gondolatot a könyörtelen valóság, nemcsak a békeszerződéseké, hanem a magyar közéleté is, a pártoskodás, felekezetiiség, üres parlamentarizmus, kérlelhetetlen kapitalizmus jelenségeiben: «Ne tépjétek szét álmainkat!» Nem ismerték fel elgondolását, amiben épp az volt az új s nagyvonalú, s minden modern elképzelésnél modernebb, hogy nem politikai küzdelmekkel-jogokkal akart győzedelmeskedni, hanem tudatosan kerülve minden tökéletes sivársággal kifejlett szociális gépezetet, az emberi lét végső alapjaira akarta visszavinni a társadalmat. Mély művészi probléma, — kísérletezik is már vele szerencsésebb nemzetek irodalma, a modern intellektualizmus keserű kritikájánál tovább alig jutva el. A nagyváros, amely «nem szeret az országról tudomást szerezni, amikor az ország sorsáról dönteni akar»: a modern világ e bálványja, amely felfalja a haladás jegyében a világot. Az egész modern korszak, amely «mindent át akar élni, mindent megcselekedni, amit számára rövidre szabott kis életének határa enged»: a kultúrák fejlődésének megvannak természetes törvényeik, amiket büntetlenül áthágni, az örök embert a haladásból a sebesség kedvéért félretolni nem lehet. Adakozásra építeni fel a társadalmak békéjét? «Csak a gazdagok adnak; a szegények megosztanak». Oly rendé a jövő, amelyben mindenki kész legyen megosztani azt, amit a szerencse képességein, igaz munkáján és teljesítményén felül juttatott neki.

Nem értették meg őt; talán ellenfelei még leginkább, s ezért dobáltak sarat reá. Az akarat erős volt, a test szenvedővé lett. Talán szabadulni akart önkéntes önfeláldozásától, csak művésszé lenni újra; nem tudott mégsem megnyugodni. Még ott is, ahol nem volt szabad a magyar sorsról, épp a magyar sors érdekében beszélnie, ott is megtalálta a költőien diplomatikus szavakat: Curie-né helyére választat-

ván, a népszövetség franciái előtt szólt a lengyel asszonyról, «aki szét-tépett hazájából távozott s volt ereje, hogy fényt és gyógyulást keresen a szenvedő emberiség számára». A nagy lengyel asszony is boldogabb volt őnála, a tudomány művészetének élhetett. Tormay Cecile nem politikus akart lenni; a legmélyebb értelemben vett művészetet, az ember-megértést állította nagy célok szolgálatába. Áldozata hasonló Széchenyiéhez, akinek világa nem a politika volt, hanem az örök emberi értékek. «Régi nagy államférfiak programját ma nem követelhetjük többé, de Széchenyi programját élhetjük ma és mindig.» Talán Tormay Ceciléről is felismerik egykor majd ezt. Nagy áldozatáról felismerik, hogy «valami történt, amiből talán még történet lehet».

* * *

A Küzdelmek és Emlékezések anyagának kiválogatása, elrendezése a legjellegzetesebbnek és legjelentősebbnek kiemelése egy megzavarón gazdag anyagból. A beszédek egyetemes és örök tartalmának elválasztása az alkalmi nevektől, gróf Ambrózy Migazzi Lajosné elmélyedő, gondos és odaadó munkája. Rajta van annak a neve, tetteljes megértése és biztossága, aki Tormay Cecilenek minden gondolatát és szándékát annyira ismerte, mint ő.

RÓNAY GYÖRGY: KISKÚNSÁG.

Átültett fa.

Csüggeszti szomorúan ágait
és fonnyadó levele pereg egyre.
Hiába ápolják és öntözik,
csak pusztul ahelyett, hogy megeredne.

De egy hajnalon a nap ráragyog.
Ő érzi alvadt vérét melegedni.
Megfeszíti elernyedtt gyökerét
és elkezd lassan terebélyesedni.

Alkonyi tűnődő.

Ki távolok páráin ernyeted
szemeidet búsan pihenteted
és érzed lassan, hogy tekinteted
már egyre fáradtabban tévelyeg:

gondolj a napra, melynek fénye még
föl-főlráragyog s kigyullad rá az ég,
rózsaszínnel érezve át a kék
végtelenségek mély ívezetét,

a napra gondolj amely lankatag
borong alatt a topolyfák alatt,
de fönixként kel újra majd s vadabb
lángokkal veri a szántásokat!

Esős hajnal.

Sárban klappog a lovak patája,
hüsen zuhog a hajnali zápor,
árokvizek piszkos tükre peng a
sűrű csöppek gépfegyverzajától.

Az útmenti tanya udvarán át
lusta legény baktat abrakolni.
Utánunk néz. Vacog a kutyája
fal tövében. Nincs kedve csaholni.

Később fölhagy a zápor. A fákról
pár csöpp hull még percenő neszekkel.
Szél kerekedik. A kocsilámpa
pislákol, kialszik. Itt a reggel.